

**БАҲОДИҲИИ САМАРАНОКИИ ҶАРАЁНИ ТАЙЁР КАРДАНИ МУТАХАССИСОНИ
ДОРОИ МАЪЛУМОТИ ОЛӢ ДАР МИНТАҚА**

Раҳматова Н.М., муаллимаи ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров

Возаҳои калидӣ: стратегияи миллии тараққиёт, пешгӯӣ, таҳлил, консепсия, эҳтиёҷот, таъмин намудани мутахассисон, сифати тайёр кардан

Ташаккул ва рушди босамари иқтисодиёти индустриалӣ ва инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи муқаррароти ҳуҷҷатҳои дарозмуддати мавҷуда, мутобиқгардонии сармоияи инсониро ба муҳити рушди иқтисодиёти индустриалӣ ва инноватсионӣ талаб мекунад. Мутобиқи шароити муосири иқтисодиёти индустриалӣ-инноватсионӣ, сармоияи инсонӣ, ва таҳқиқи ҳиссаи пешбарандаи он – мутахассисони маълумоти олии дошта ҳамзамон вобастагӣ дорад ва метавонад ба рушди иқтисодии институтсионалии кишвар таъсири мусбӣ расонад ва фазои, таъмини сифатҳои рушди иқтисодӣ ва самаранокии бахши воқеии иқтисодро фароҳам оваранд [9, 34-35].

Стратегияи миллий [9] муқарраротеро дарбар мегирад, ки муносибати созанда ва рушди сармоияи инсониро дар асоси салоҳиятнокии дар бар мегирад. Классикон ва намояндагони илми иқтисоди муосир сармоияи инсониро мустақиман аз шароити мусоиди таълим, ниғаҳдорӣ тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии шахс (дар маҷмӯъ аҳолии) вобаста медонанд. Дар стратегияи миллий, сармоияи инсонӣ, ташаккули он, рушд, истифодаи самарабахш ва азнавтҷидиди (маъноӣ тавсеаи васеъ ва амиқи такрористеҳсоли) он аз ҷиҳати рушд на танҳо омилҳои классикӣ, балки инчунин муҳити мусоид ва коҳиш додани нобаробарии иҷтимоӣ дида баромада мешавад.

Маҳз ин тафовутҳо дар таҳияи муаммои мутобиқ кардани сармоияи инсонии кишвар ба муҳити сифатан нав, барои ба роҳ мондани муносибатҳои истеҳсолии стратегияи "индустриалӣ-инноватсионӣ", ба андешаи мо, таҳкурсии таҳияи стратегияро дар муҳити ояндадореро, ки барои фаъолияти он равона карда мешавад барои омода кардани ҷузъи эҷодӣ ва фаъоли - мутахассисони бо маълумоти олии касбӣ дошта (дараҷаи бакалавр ва магистр) 11-12 сол лозим аст ва имрӯз зарур аст, ки қабул ба муассисаҳои таҳсилоти олии бо назардошти таҳлили ин ҳолат ба роҳ монда шавад.

Дигаргунсозии сармоияи инсонӣ ба ҳалли масъалаи таҷдиди сохтори касбии он мусоидат мекунад. (ниг.ҷад.1)

Ҷадвали 1. - Шумораи донишҷӯён аз рӯи ихтисосҳои соҳавии муассисаҳо

Солҳо	Ҳамагӣ	Аз он ҷумла муассисаҳо						
		Саноат ва нақлиёт	Кишоварзӣ	Иқтисодиёт	Тандурустӣ, тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш	Маориф	Фарҳанг ва санъат	Ҳадамоти амният ва ҳарбӣ
2013-2014	159415	15957	10646	43151	13137	71673	2653	2198
2014-2015	165304	18230	10192	48613	14055	68559	2855	2720
2015-2016	176461	24875	10580	51078	15882	67689	3209	3058
2016-2017	186914	25234	11113	53620	17083	72597	3768	3499
2017-2018	195657	26336	12590	55421	19034	74416	4025	3835

Манбаъ: Маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2018 саҳ. 85

Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар муқоиса бо дигар кишварҳо, ки иқтисоди бозаргонии рушдбанда дорад, сохтори мутахассисон дорад, ки ҳиссаи онҳо аз рӯи ихтисосҳои таълимии муассисаҳои таълимӣ чунин баҳо дода мешавад (74416) нафар, иқтисодиёт дар ҷои дуум (55427) нафар, кишоварзӣ дар ҷои сеюм (12590) нафар. Дар Россия [2] 33% аз теъдоди умумиро донишҷӯени касбҳои муҳандисӣ ва техникаӣ ташкил медиҳад". Ин нишондиҳандаҳои Россия назар ба ИМА чор баробар зиёд аст, назар ба Олмон 1,5 маротиба, назар ба Англия 2,3 маротиба, назар ба Фаронса 3,4 баробар зиёд аст. Ба ибораи дигар, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳиссаи таҳсилкунандагони касбҳои муҳандисӣ ва техникаӣ дар мактабҳои олии нисбат ба ИМА дуҷумим маротиба камтар буда ва қариб ба Олмон баробар аст, ва нисбат ба Англия ду нишондод зиёдтар аст, ки ин аз наздик шудани сохтори мутахассисони маълумоти олии дошта ба нишондиҳандаҳои ҷаҳонӣ шаҳодат медиҳад. Ҳамин тариқ, дар панҷ соли охир ташкили тайёр кардани мутахассисони соҳаҳои муҳандисӣ ва техникаӣ тадриҷан ба талаботи иқтисодиёту саноат мутобиқ шуда истодаанд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 39 [8] муассисаҳои таҳсилоти олии, аз ҷумла филиалҳо, ки дар соҳаи саноат (9), кишоварзӣ (2), иқтисодиёт (9), тандурустӣ, тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш (3), маориф (9), фарҳанг ва варзиш (3) ва дар дигар соҳаҳо (4) донишгоҳҳо мавҷуданд.

Дар мактабҳои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон мутахассисон аз рӯи 54 гурӯҳи ихтисосҳо омода карда мешаванд [9.73-74], мактабҳои олии кишвар дар минтақаҳои ҷумҳурӣ ҷойгир шудаанд, ки ин аз як тараф барои шинос намудани донишҷӯ бо объектҳои фаъолияти меҳнатӣ дар оянда замина фароҳам меорад, ва аз тарафи дигар барои аҳолии маҳаллӣ барои таҳсил ба тарк кардани ҷои истиқомати доимӣ шароит фароҳам меоварад, ва муҳимтар аз ҳама, аҳолии маҳаллӣ имкони наздик шудан ба илму фарҳангро пайдо мекунад, манфиатҳои моддӣ ва маънавӣ ба даст меоранд, ки ин ба рушди сармояи инсонӣ дар минтақа ва дар тамоми кишвар таъсири мусбӣ мерасонад.

Гузариши иқтисодиёт аз аграрӣ-саноатӣ ба индустриалӣ-инноватсионӣ бетаъхир ҳалли фасли мушкили асосии соҳаи маориф ва илму тақозо мекунад, ки муҳимтарини онҳо [9] «сатҳи вазифаҳои дар системаи маориф гузошташуда ба имкониятҳои он мувофиқат намекунад, ки имкон намедихад вазифаҳои асосии рушди иқтисодии кишвар ва баланд бардоштани сатҳи неқӯаҳволии шаҳрвандонро таъмин намоянд" ва " зарурати мунтазам тақмили ихтисос барои ҳама дар шароити рушди нокифояи асосҳои институционалиро ба миён меоварад". Ин камбудӣҳо ба идомаи таҳсил монеа мешаванд, " ҳар касе, ки хоҳишу қобилияти ҳамаҷониба, ва дониши заруриро дорад, имконият дорад (аз ҷумла молиявӣ) маълумоти заруриро аз манбаъҳо (мактаб, донишгоҳ, таҳсилоти баъдидипломӣ, порталҳои донишқадаҳои махсус) гирад. Ин пеш аз ҳама, ба «дастрасии пасти таълими хушсифати мактабӣ, махсусан дар деҳот барои гурӯҳҳои осебпазири аҳоли, нокифоягии заминаи меъёрии ҳуқуқӣ барои фароҳам овардани муҳити рақобат дар системаи маориф монеъ мешавад; ҷолиб набудани муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ барои ҷавонон; системаи номукамал барои иштироки ҷомеаи соҳибкорӣ дар ислоҳоти системаи таҳсилоти касбӣ »[9.52].

Бо назардошти омӯзиш ва ҳалли муаммо таҳлили маводи воқеӣ ва пурсиши хонандагони мактабҳо дар бораи ҷолибияти дарсҳои омӯзгорон гузаронида шуд, ки изҳор дошт, ки "мундариҷаи дарсҳо хеле мураккабанд ва муаллимон дар баъзе ҳолатҳо онҳоро бо шакли дастрас шарҳ дода наметавонанд".

Муқоисаи маълумоти оморӣ дар ҷумҳурӣ дар солҳои 2013-2017 нишон медиҳад, ки [1,32] шумораи умумии муаллимон (аз ҷумла роҳбарони мактабҳо) 120217 дар соли 2018 танҳо 8530 нафар маълумоти олии, 7426 нафар маълумоти олии ва миёнаи касбӣ доранд, аз ҷумла 6017 нафар муаллимони маълумоти миёна 24345 муаллим маълумоти миёнаи умумӣ доштанд. Ҳамин тариқ, камтар аз 85% муаллимон дорои маълумоти олии (бакалавр) мебошанд, ва аз рӯи сатҳи маълумот онҳо бо илм алоқаманд нестанд. Шахсе, ки мустақиман бо илм вобастагӣ надорад, донишҷӯёро ба фаъолияти илмӣ омода карда наметавонад, зеро намедонад, ки илм чун система, чун як соҳаи фаъолият, ҳамчун раванди илмӣ барои истеҳсол, ва паҳн кардани дониш, ин гуна сурат мегирад. Ҳолатҳои ҳастанд, ки устод ба мактаббачагон мефаҳмонад, ки чаро фанни мушаххасро меомӯзад ва чӣ гуна донишҳои назариявии ҳосилшударо дар амал татбиқ мекунад.

Дар натиҷаи ҳамаи ин, хатмкунандагони мактаб аз имтиҳони тестӣ бомуваффақият мегузаранд, аз рӯи принсипи "шояд онҳо хушбахт ҳастанд", ба мактаби олии дохил мешавад, ки дар он ҷо як гурӯҳи омӯзгорон онҳоро интизоранд, ки сатҳи таҳсилот ҳамчун таносуби 2687 номзад ва 619 докторон тавсиф мешавад, ва ин теъдод ба 10321 муаллими донишгоҳ тақсим карда шудааст ё ин ки на камтар аз 33% [1.88], яъне тақрибан ду маротиба камтар аз талаботҳои Конвенсияи Болония (на камтар аз 60%), илова бар ин шумораи донишҷӯён тамоюли афзоиш дошта, ба ҳар як муаллим 19 нафар рост меояд [1, 21.3 4], ва шумораи донишҷӯён ба ҳисоби миёна 18,6 нафарро ташкил медиҳад. Ба ибораи дигар, яке аз принципҳои оид ба сарбории муаллими донишгоҳ ва муаллими мактаб ҳам дар донишгоҳ ва ҳам дар мактаби миёна рӯя карда мешавад, ки ба назари мо ғайри қобили қабул аст, зеро муаллими донишгоҳ, дар муқоиса бо муаллими мактаб, "лексияҳои худро медиҳад", дар ҳоле ки дарси муаллими мактаб метавонад ба китоби дарсии маъруф асос ёбад.

Пас аз таҳлили контингенти "довталабони донишгоҳ" онҳо ба як хулосаи ҷолиб омаданд, ки "донишҷӯёни аъло ва донишҷӯёни сеҳонро" ба як гурӯҳ омехта карданд, вақте ки саршумори донишгоҳҳо бо мутахассисони дараҷаи пешрафтаи номзадҳо ва доктори илмҳо нисбат ба Конвенсияи Болония ду маротиба камтар аст (60% камтар) далели он, ки «қисми муаллимони донишгоҳҳо ба ҷои лексияҳои худ ба истифодаи «бомуваффақияти» таҷрибаи донишгоҳҳо шурӯъ мекунанд, шароит ва хусусияти корбарӣ байни истеҳсолкунандаи хидмати таълимӣ - профессор (донишгоҳ) ва истеъмолкунандаи хидмати таълимӣ (донишҷӯ) ба "муколамаи мутақобила ва ҳамкорӣ" асос ёфтааст. Ин усули қолабии интиқоли таҷрибаи донишгоҳҳои пешрафтаи ҷаҳон дар таҷрибаи ватанӣ имконпазир аст, зеро баъзе омӯзгорони донишгоҳҳо дар системаи таксономияи Бенҷамин Блум то ба дараҷаи "коршинос" расидаанд, ва инерсияи фаъолияти аспирантура ва докторантура (PhD) имкон медиҳад, ки саривақт ва дар мӯҳлати муқарраршуда як олими босалоҳиятро омода созад, ки қодир аст як мавзӯи мушаххас интиҳоб кунад ва ба донишҷӯён, аспирантҳо, номзадҳо, докторони (PhD) пешниҳод кунад, то онҳо тавонанд "бомуваффақият дониши назариявии худро дар амал татбиқ карда тавонанд".

Адабиёт

1. Маҳлуп Ф. Истеҳсол ва паҳн кардани дониш дар Иёлооти Муттаҳида. –М.: “Пешрафт”, 1966. –С.9.
2. Годин Б. Иқтисоди бар дониш асосёфта: Чаҳорҷӯби концептуалӣ ё Buzzword? // Лоихаи Таърих ва Социологияи Омори S&T. WorkPaperNo нест. 24, 2003. -- саҳ.20.
3. Минаева О.Н. Андозагирии иқтисоди дониш: мушкилот ва дурнамо // Маҷмӯаи маърузаҳои иштирокчиёни Конгресси иқтисодии Россия (CD). - М.: ИЕ RAS, 2009, саҳ 53-60.
4. Mindeli L.E., Ripia L.K. Ҷанбаҳои концептуалии ташаккули иқтисоди донишҳо. // Проблемаҳои пешгӯӣ. - 2007. - №3. - С. 117.
5. Мақолаи ОЕСД ПАРИЖ1996с.
6. Розенберг Н., Бирдзелл Л. Чӣ тавр Ғарб бой шуд. Рушди иқтисодии ҷаҳони саноатӣ. "Экор" Новосибирск, 1995.
7. Портер М. Рақобатпазирии байналмилалӣ. М. Муносибатҳои байналмилалӣ 1993.
8. Freeman С. The National system of innovation in Historical Perspective // of Economics, 1995.
9. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. саҳ.51

АННОТАЦИЯ

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ С ВЫСШИМ ОБРАЗОВАНИЕМ В РЕГИОНЕ

В статье рассматриваются основные вопросы, возникающие в контексте процесса подготовки высококвалифицированных специалистов на региональном уровне, проблемы анализа и обобщения, состав и оценка процесса подготовки высококвалифицированных специалистов. Было установлено, что переход к рыночным механизмам экономического развития, отмена обязательного государственного распределения специалистов, а также их подготовка в университетах и всей системе высшего образования создадут новые требования.

ANNOTATION

ASSESSMENT OF EFFECTIVENESS OF PREPARATION OF HIGH QUALIFIED SPECIALISTS IN THE REGION

The article discusses the main issues that arise in the context of the process of preparation of highly qualified specialists at the regional level, the problems of analysis and summary, composition and evaluation of the process of preparation of highly qualified specialists. It was determined that the transition to market mechanisms of economic development, elimination of the obligatory state allocation of specialists, as well as their training in universities and the entire system of higher education, would create new requirements.

Key words: national development strategy, forecasting, analysis, conception, needs, staffing, training quality.